הרב הלל ברוקנטל זצ"ל

גישתנו למצות השמיטה*

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. ויפגע במקום... וילן שם כי בא השמש" (בראשית כ"ח י'). ת"ר, יעקב אבינו קפצה לו הדרך, שנאמר: ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, וכתוב: ויפגע במקום. כי מטא לחרן, אמר: אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי, ואני לא התפללתי בו? בעי למהדר, כיון דהרהר בדעתיה למהדר — קפצה לו הארץ, מיד "ויפגע במקום" (סנהדרין צ"ה:).

מרגלית חשובה בעלת ערך רב משובצת כאן במאמרם ז"ל, והמוציאה ימצא שהדברים האלה נאמרו בכונה כדי להורות לנו את הדרך, דרך החיים, ללכת לפעמים הלאה, ולפעמים, לתכלית רצויה — יש גם לשוב אחורנית. אין לב האדם בעל־נסיון, מאיזה חוג שיהיה — לעתים כאשר ישים את עין הבקורת על דרכו בעבר — שלא ימצא את "הפרוץ מרובה על העומד". כי דרך החיים היא מלאת סיגים ומכשולים, וכשגורלנו מוביל אותנו אל אותה הדרך המובילה אותנו "חרנה", אזי רואים אנחנו בגלוי שעברנו על מקום שהתפללו בו אבותינו, ולא עמדנו שם. כלומר, אנו מכירים בתוצאות הפזיזות שבעבר, שהביאה אותנו ליד ההליכה "חרנה"...

ורעיוננו זה יש בו ענין רב לא רק לאלה המתחרטים על דרכים רעות בנוגע לחוסר אמונה, אלא גם לכל עניני החיים במובנם הרוחני והחומרי, ויש בו כדי להורות תשובה ליחיד בחייו הפרטיים, ולרבים בחיים הלאומיים — לכל הדופקים על שערי התשובה, ולפי הענין שאנחנו עסוקים בו, התשובה הוראתה — תקונו של המעוות, כי כל אדם המתקן את אשר עוות, 'בעל תשובה' ייקרא לו, ואין לך אדם שאין לו צורך בלמוד הלכה זו.

* דברי התעוררות אלו נכתבו ע"י הרב זצ"ל בשנת תשי"א, לקראת השמיטה הראשונה לאחר קום המדינה. על אף השוני שבדברים אלו מאופיו של הקובץ ותוכנו — מצאנו לנכון לפרסמם לזכרו של הרב זצ"ל, אשר היה רבו הראשון של קיבוץ חפץ־חיים. תודתנו נתונה למרכז הארכיון של קיבוץ ח"ח אשר העמיד לרשותנו את המאמר. — המערכת

הרבה בני אדם, גם בעלי נפש, עברו על שעתם ומקומם, ורק חשבונם, חשבון הנפש — אותו כוח הטמיר והנעלם ברגש החרטה — החזיר אותם אל המקום שראוי להתחיל מחדש, עד כי הגיעו לשלמות כזאת, כאילו מעולם לא הלכו בדרך עקלתון.

הדברים האלה נאמרו כפתיחה לשאלת השמיטה העומדת לפנינו, וטעונה פתרון. אל נחשוב שהרבנים מתחמקים מלהביע דעה, או שהשאלה אינה מדאיגה אותם — היא מדאיגה אותם מאד, ובפרט עכשיו שהדרך לפתרון רצופה קשיים עצומים. השאלה עצמה עם כל התוצאות היא כה מסובכת, שכמעט אי אפשר עוד לבוא לחברה בהצעה מפורטת או בעמדה ברורה.

כשם שנאמר בשבת בראשית — "שבת לה'", כך נאמר בשביעית — "שבת לה'". היחיד מתנער מחיי החול לפרקים קרובים, בכל שבת — "בא שבת בא מנוחה", משתחרר מן הדאגות היומיומיות ועולה בדרגה עילאית, מסתכל על הכל בעינים אחרות וממבט אחר — נשמה יתרה שרויה בלבו של כל יחיד ויחיד. ואת אותה הפעולה פועלת השמיטה על האומה כולה, בשנת השבתון[1]. הארץ, הטבע פועל על העם ומכשיר אותו ואת תכניתו לפי חפץ אלוקי — שלמים בתבניתם. לאורך כל ההיסטוריה שלנו נוכל לראות שהפרובלימה הזאת תמיד הדאיגה את האומה, — והמצוה הזאת לא נשמרה כהלכתה. בחו"ל ראו בכל זה את הסבה לאורך הגלות — "והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתתיה בהשמה מהם, והם ירצו את עונם, יען וביען במשפטי מאסו ואת חוקותי געלה נפשם" (ויקרא כ"ו מ"ג).

עוד צעירה היא ההתישבות של עמנו בארצנו. עוד דל וקטן הוא בנינו לעומת תקותנו הגדולה. עוד דָקה וחלשה היא הרוח המורגשת בקרבנו מרוממותה של ארץ חמדה. עוד אין אנו ראויים להרגיש את הקדושה, ההוד וההדר המתגלמים בשמירת שמיטה ויובל. ולכן מזמן לזמן, בהגיע שנת השמיטה, מרוב דלת מצב ישובנו בארץ, היה הכרח, לפי הסכמת חלק מגדולי הארץ, להסתפק, בתור **הוראת שעה**, בהיתר הניתן ע"י חלק מרבני הארץ (ובדרך אגב, הרבה נמוקים שההיתר מבוסס עליהם — נופלים כעת עם הקמת מדינת ישראל, באין שלטון זר בארץ, ואין המקום כאן להאריך).

קבוצי "פועלי אגודת ישראל" רצו להראות חלוציות גם בשטח הזה. השקפתנו היא, כי אם לא נוכל למצוא פתרון דוקא בשטח זה, אזי תורתנו שהיא תורת חיים — לא תתקיים במלואה, וכמו שבשאלת החליבה בשבת הגענו ב"ה לידי פתרון, כך נגיע גם בשאלה הזאת לידי פתרון מעשי.

1 עיין הקדמת הראי"ה קוק זצ"ל לספרו "שבת הארץ" — העורך.

רגש זה של הרהור תשובה, על חטא הגורם להארכת הגלות, מוכרח להביא אותנו לידי קפיצת הדרך... ולכן עלינו להתכונן, ולדרוש מכל אנשי לב לעמוד במערכה, לשתף פעולה אתנו. — כולנו צריכים להיות בטוחים שהשי"ת יצליח את מעשה ידינו כמו שנאמר "וצויתי את ברכתי" (ויקרא כ"ה כ"א).

ואם ח"ו לא נהיה זכאים לברכה הזאת, ולא נצליח להכין את הכל כדבעי, ועל ידי זה נצטרך למנוע חלב או אוכל מן הילדים, אזי אין לי שום ספק שגדולי ישראל ימצאו את הדרך הנכונה לבוא לעזרתנו (עיין סנהדרין כ"ו)[2].

נתאחד בתפילה לבורא עולם שנצליח לשמור על המצוה הזאת, אשר בה נשרש גאולת עולמים לעם קדוש על אדמת הקודש.

2 כדמכריז רבי ינאי וכו' — העורך.

אמר ריש לקיש: מאי דכתיב (ישעי' ל"ג) "והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת"? אמונת — זה סדר זרעים, עתיך — זה סדר מועד, חוסן — זה סדר נשים, ישועות — זה סדר נזיקין, חכמת — זה סדר קדשים, ודעת — זה סדר טהרות. ואפילו הכי — יראת ה' היא אוצרו. (שבת ל"א).

אמונת — זה סדר זרעים, שהוא משקף מה רבה האמונה והבטחון, אשר עובד האדמה מאמין ובוטח בחסד עליון. רב הוא העמל שיעמול האיכר בחקלאות. משדד את אדמתו למען עשות שדות שדות, חורש במחרשתו או במעדר יעדור למען עשות תלמים תלמים וערוגות קטנות או גדולות, מרכך את רגבי העפר ומזבל, ואחרי כל היגיעות הללו הוא זורע, והוא שת כל עמלו והונו בכח הצומח, שלמעלה מהשגתו ואין לו שליטה עליו. ובצפיתו הוא מצפה לרחמי שמים ומחכה למטר השמים, שהקדוש־ברוך־הוא יתן הגשם יורה ומלקוש בעתם והארץ תתן את יבולה. ובהגיע עונת הבכורים ובשל הקציר, הוא עובד שוב כל עבודה קשה בשדה, קוצר, מעמר ונושא אלומות וגודש, דש וזורה, ובהכניסו את גורנו הביתה — הוא תורם תרומה לכהן, ובשנה השלישית והששית לשמיטה — הוא מעשר מעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעניים, ואפילו רוב עמי הארץ מעשרים חומש מתבואת הארץ, באמונתם שכך מצווה עליהם בתורה מן השמים, מבלי שחעלה עליהם רוח המושל דמלכותא דארעא בשופטים ושוטרים, בגובים ובשרי מסים. וכן האיכר, ראשית עבודתו בשדה בשעת הזרע באמונה, וגם אחריתו — בשעת גרנו — באמונה.

ובשנת השבע, שנת השמיטה — הוא נוטש את אדמתו מלעבדה ומלשמרה, מלעבדה — בהכשרת הקרקע, כדי שתוסיף תת כוחה הצומח ביתר שאת וביתר עז. ומלשמרה — כל מה שתוציא בשנה זו. למען דעת, כי לה' הארץ ומלואה, והוא שבראה מאפס ומהוה אותה וממשיך קיומה, יאות לו השלטון לצוות "ושבתה הארץ שבת לה'", ולהפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנת השבע מלבד השביחה בה. "שביעית — אפקעתא דמלכא" — המלך בטלו מלזרוע (רש"י).

ברוך ה' שיש גם בימינו שומרי אמונים, שומרי שביעית. "גבורי כח עושי דברו" — רבי יצחק נפחא אמר: אלו שומרי שביעית, דין חמי חקלא ביירא, כרמא ביירא ושתיק — יש לך גבור גדול מזה?! (ויק"ר א' א'). ברוכים הם מאת ה' אשר לו הארץ ומלואה.

(הרב יחזקאל אברמסקי זצ"ל: "חזון יחזקאל",
על תוספתא נדה־מקואות, ירושלים תשל"ב)